

Tizenhatodik évfolyam.

1902.

9. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

1902.

T a r t a l o m.

Magyar-örmény hazafiság (Költemény, képpel). — Merza Gyulától.
Az örmény kérdés. — A „Budapesti Hirlap“ után.
Virágok. (Költemény örményül). — Patrubány Lukáctól.
Hit, remény és szeretet (Élbeszélés). — Kritsa Rózától.
Vérfürdő Ábrahám városában.
Házmán, a szent-korona elásásáról.
A magyarországi örmények ethnographiája. — Tizenharmadik közlemény. — Irta: Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Örmény kongresszus Brüsszelben.
Szamosújvár 1845-ben,

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Kitüntetett festő.
Dr. Váhrám H. Thorkomeán.
A „Párizsi élő nyelvek iskolája.“
Érdekes kéziratok.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A „gyémánt.“
Az angol vasútak.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

A bécsi örmény érsek halála.
Örmény estély Berlinben.
A perzsa sáh és Szent-Lázár-szigete.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

— Állami gymnasiumunk tanári személyzetében változás történt: ugyanis Füssy József áthelyeztetett Czeglédre, helyét elfoglalja Válon Róbert deési gymnasiumi tanár, — Finta Ferenczet pedig Érsekújvár város választotta meg községi gymnasiuma igazgatójává.

MAGYAR-ÖRMÉNY HAZAFISÁG.

Maroknyi nép él e földön
Több mint kétszáz éve,
Érzelemben annyi öltön
Szinmagyarrá érve.

Oly magyar az örmény lelke,
És a szó az ajkán,
Hogy örömet ország lelte
E derék népfajtán.

S míg oltárán *örmény* maradt
Kegyelet és rítus:
A szívében, lám ezalatt
Nőtt a *magyar* virtus.

Nem ragyog be országszerte
Szebb példa egy népet,
Mely jobban kiérdemelte
A püspöki széket.

Világító tornya lesz ez
A hazafiságnak,
Szolgálatot másnak se tesz,
Mint a magyarságnak.

Merza Gyula.

Hiszen magyar lánggal lobog
Az örmény hit fénye,
De hogyha nem kap főpapot,
Széthúll mint a kéve.

Nagy kár volna, ha megszűnnék
A *példa* e fajjal:
Kössük össze hát a kévét
Trikolor szalaggal.

Merza Gyula.

Az örmény kérdés.

Szombaton (júl. 19-én) ül össze Brüsszelben az a kongresszus, mely a törökországi örmények helyzetét fogja tárgyalni. Nem a nagyhatalmak hivatalos képviselői vesznek benne részt, hanem különböző nemzetiségű emberbarátok, kiknek egyrészét már ismerjük a békeliga és az interparlamentáris kongresszusok üléseiről. Kézzelfogható eredményt e magánjellegű tanácskozástól senki sem várhat. Hiszen sokkal hatalmasabb testület, a czár kezdesére egybegyült hágai békekonferencia se tudott jámbor óhajok jegyzökönyvbe vételén kívül egyebet fölmutatni.

Az Európában szétszórva élő örmény kivándorlottak és menekültek a brüsszeli tanácskozástól mégis remélnek valamit, azt nevezetesen, hogy a civilizált világ figyelme fokozottabb mértékben ráterelődik ázsiai Törökországban lakó honfitársaik keserves helyzetére. A megoldásra váró keleti kérdésben egykor kétségkívül jelentékeny szerepe lesz a keresztény örményeknek, kiknek száma csupán Kis-Ázsiában meghaladja az egy milliót. Az örmény kérdés azonban ma nem politikai jellegű, mint a szultán európai keresztény alattvalóinak, a maczedónoknak és albánoknak a mozgalma. Politikai és nemzeti önállóság helyett oltalmat esdekelnek az örmények a barbárság ellen. Könnyörgő szavukat épp ezért nem valamely nagyhatalomhoz, hanem az egyetemes kereszténységhez, az egész civilizált világhoz intézik.

Rettenetes a sanyargatás és borzalmas az üldözés, melyet az örményeknek szülőföldjükön el kell szenvedniök. A kínai keresztények állapota nem rosszabb az övéknél. A legsötétebb középkor uralkodik az ázsiai Örményországban, annak féktelen hatalmi önkényével és vérfagyasztó kegyetlenségével. Míg azonban Európa meghallotta a Kinában levő néhány ezer keresztény segélykiáltását, addig a 2—3 milliónyi örménység meg-megújuló kétségbeesett jajveszékélése süket fülekre talált. A nagyhatalmak csak egyszerű foglalkoztak egyetemlegesen az örményekkel: a

berlini kongresszuson. Akkor bevették a szerződés 61-ik pontjába a következőket:

„A magas porta kötelezi magát, hogy az örmények által lakott tartományokban a helyi viszonyoknak megfelelő reformokat haladéktalanul életbelépteti, s gondoskodik az örmények biztosságáról a kurdokkal és cserkeszekkel szemben. Erre vonatkozó rendszabályait időről-időre tudomásul hozza a hatalmaknak.“

Ez a pontja a szerződésnek írott malaszt maradt. Törökország nem léptetett életbe semmiféle reformot, s a nagyhatalmak elmulasztották rákényszeríteni kötelezettségének teljesítésére. Az örmények helyzete 1878 óta nem javult, de sőt rosszabbra fordult. Jóllehet az ozmán birodalom gazdasági életének ők a főtenyezői, mert iparral és kereskedelemmel foglalkoznak, a török kormány ölbe tett kézzel nézi, mint pusztítják, rabolják és gyilkolják őket. Azokba a tartományokba, hol a népesség nagyobb része örményekből állott — mint a váni, kosáni, bitliszi, musai és erzerumi szandzsákokban — betelepítette a hamidie lovasságot, mely kizárólag kurdokból áll. Állítólag azért történt ez, hogy háború esetén a közvetlen szomszédos Oroszország szembe találja magát a fanatikus és harczszomjas kurdokkal. Ezek azonban a békeidőt arra használják, hogy kirabolják a gazdag örményeket, szétrombolják házaikat, leperzselik az örmény falvakat, elhajtják a baromokat, elrabolják a fiatal leányokat és meggyalázzák a férjes asszonyokat. A ki ellent mer állani: halálra léssen. Időközönként törökök, kurdok és cserkeszek együttesen támadnak az örményekre és borzalmas vérfürdőket rögtönöznek. A francia külügyminiszterium sárgakönyvei szerint 1895-től 1897-ig, tehát mindössze két év alatt, a mohamedánok elpusztítottak 39.749 házat, kiraboltak 7941 boltot, meggyilkoltak 36.385 örményt, erőszakkal az izlámra térítették át 40.950 embert és koldusbotra juttattak 290.300 lelket. Szinte hihetetlen számok ezek! de valóságukért kezeskednek a francia konzulok. Az utolsó öt év alatt nem szűnt meg az üldözés s Berard Viktor kiszámította, hogy a berlini szerződés óta mostanig elpusztult 2000 örmény falú és város, leromboltak 568 templomot és kolos-

tort, mecsetté átalakítottak 328 templomot, leöldöstek 300.000 örmény férfit, nőt és gyermeket, s több mint százezret kényszerítettek, hogy mohamedánná legyen. A meggyilkoltak közt volt 179 örmény pap és 27 evangélikus lelkész.

Rémregényekbe való epizódok játszódtak le az örmények üldözése közben. Mint Rorbach Pál dr. írja, ki tavaly utazta be az ázsiai Törökországot, 1897-ben Urfa városában a kurdok megrohanták az örményeket. Az öregek és nők a gyermekekkel együtt, mintegy kétezren a székesegyházba menekültek. A kurdok petroleumba áztatott szalmazsákokat és szőnyegeket halmoztak föl a templomban, s aztán meggyújtották. Egyetlen menekült sem maradt életben, megfojtotta őket a sűrű, mérges füst. A férfiakat pedig az utcákon öldösték karddal, golyóval, doronggal. A bitliszi fogházban, hová a forradalom szításával gyanúsított örményeket hurczolták, másfélszázan haltak meg a kínzások következtében. Hogy vallomást csikarjanak ki belőlük, lábaiknál fogva felkötötték őket, izzó nyárssal átszurták testüket, némelyeket pedig petroleummal leöntve meggyújtottak.

De elég e borzalmakból, melyek sötét árnyékot vetnek Törökország mai vezetőire. A sztambuli nagyurak azonban elérték céljukat: az örmények mozdulni sem mernek és mártírmegadással viselik sorsukat. Mint a hogy durva ökölcsapás szétzuzza egy óra szerkezetét, azonképp megállott az örmények minden mozgalma az ázsiai Törökországban. A ki teheti, menekül és Európában nőttön-nő az örmény emigránsok száma. A kis-ázsiai török földbirtokosok és a kurd bégek pedig panaszkodnak, hogy nincs a ki a földeket megművelje, s nem lesz honnét behajtani az adót.

Két okát tudjuk az ázsiai örmények vigasztalan helyzetének. Az egyik a konstantinápolyi udvari élet, a másik a török közigazgatás. A mióta a világ fönnáll, a cselszövényeknek és fondorlatoknak oly szövvényes hálóját soha nem fonták meg, mint a milyen a szultánt környezi. Minden hatalomnak és kegynek forrása lévén, az udvarhoz tartozók rágalomokkal és besugásokkal iparkodnak egymást félretolni az utból. Kémektől hemzsegnek a szultáni paloták

és a miniszteriumok. Senki nem biztos, nem vesztí-e el holnap a szultán kegyét s nem kell-e számkivetésbe mennie távoli tartományba. De e hatalmi hajsza és kegyvadászat középett maga a padisah is folytonos rettegésben él. Az „érdemre“ törekvők elhitetik vele, hogy összeesküvésnek jöttek nyomára, mely a birodalmat és életét fenyegeti. Az összeesküvők természetesen — örmények. A nagyúr eltelik félelemmel vegyes gyűlölettel szerencsétlen keresztény alattvalói iránt és szabad kezét enged kegyeltjeinek, hogy intézkedjenek! Hiábavaló a nagykövetek megnyugtatósa, a szultán nem bizik az örményekben.

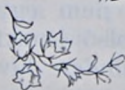
Azok a török tisztviselők pedig, a kik lekerülnek az örményeklakta tartományokba, egyetlen czélt tartanak szemük előtt: mentől gyorsabban pénzt harácsolni össze. Alig van állami tisztviselő Kis- és Elő-Ázsiában — a büntetésből áthelyezettek kivül — a ki ne pénzen vásárolta volna meg kinevezését. Természetes tehát, hogy rekompenzálni akarja magát. De sietnie kell, mert pártfogói lekerülhetnek a hatalom polczáról és az új főnökök a maguk embereit fogják elhelyezni. Csak néhány esztendő számíthat hivatalban maradására, s ez idő alatt nemcsak a hivatal árát akarja visszaszerezni, hanem vagyont is óhajt gyűjteni. Tehát zsarol irgalom nélkül. A muzulmánt sem kiméli, de legfőképp az örményeket szípolyozza. A boldogtalan örmény nem panaszkodhat, mert rögtön megy a jelentés Sztambulba, hogy a keresztények forronganak és összeesküvést szítanak, a mire aztán jön a mészárlás, rablás és fosztogatás. Bármily szorgalmas is az örmény, lehetetlen annyit dolgoznia, hogy jövedelme elég legyen az adószedők és a tisztviselők számára. A tizeden kivül még hét másfajta adót szed az állam, köztük a házassági adót is. Ha mindezt behajtották — néha kétszer is, mert gyakran egész kerületek adója elsikkad — külön megzsarolják a népet a tisztviselők. Konzuli jelentések igazolják, hogy a legtöbb helyen az örmények többet fizetnek nem létező adókra, mint a mennyi az összes állami adójuk. Az egész közigazgatás nem egyéb rendszeres rablásnál, melyben részes a legutolsó irnoktól kezdve föl a sztambuli nagyurakig, csaknem minden hivatalnoka az ozmán biro-

dalomnak. Egyik fedezi a másikat, s még elképzelni is komikus, hogy panasz esetén igazságot szolgáltatson az a főnök, ki a bepanaszoltat pénzért nevezte ki állásába. Hasztalan van Konstantinápolyban miniszterváltoztatás: a tartományok népe megmarad a zsarolások cirkulus viciózusában. Az új tisztviselő épp úgy sikkaszt és zsarol, mint az elődjei, s talán kívánatosabb volna, ha életfogytig egy helyen maradnának a tisztviselők, mert idővel megszédve magukat, csökkenne pénzsomjuk is.

A brüsszeli örmény-kongresszus ezeken az állapotokon nem segíthet. Gyökeres reformok nélkül lehetetlen változtatni a rendszerré vált visszaéléseken. Azt ellenben az európai közvélemény fölháborodása a nagyhatalmak közvetítésével elérheti, hogy az örményeket ne üldözzék és ne gyilkolják. Németország már jó példával jár elől. Örményország és Kurdisztán egyes városaiban, így főképp Urfában, segélyakciót indított az örmények érdekében. Árvaházat, kórházat, ipartelepeket létesített számukra. A törökök nem gördítenek akadályt Németország útjába, mert tudják, hogy politikai szempontok nem vezérlik a germánokat e munkájukban. Az orosz pártfogást ellenben gyanakvó bizalmatlansággal utasítják vissza, jól sejtván, mi lappang mögötte.

Csak a politikától mentes humánizmus nyújthat segítséget az örményeknek. Minden más beavatkozás ártalmára lesz e szerencsétlen népnek. A brüsszeli kongresszuson résztvevők ne akarjanak autonomikus és területális változtatásokra törekedni. Ezt semmiféle kongresszus sem fogja elérni, hanem csak kard és ágyú, de nem az örmények kardja és ágyúja. Megóvni az élet- és vagyonbiztonságot, s megvédelmezni a családi élet becsületét: ez a cél, melyet a brüsszeli kongresszus az örmények érdekében munkálhat, a melyhez segítőársul szegődik az egész civilizált világ, s a melynek meg kell nyerni a szultánt és a török állam vezetőférfiit.

„Budapesti Hírlap“ (195. sz.).

VIRÁGOK.

(Költemény örményül.)

Ժաղիկներ :

Պարտեզիս մէջ կընստիմ,
ժաղիկները կընստիմ,
Աշխարհքը հնչ սիրուն է,
Երբ աման, կամ զարուն է :

Շնորհակալ եմ, տէր Աստուած,
Ինչ որ հնծի ես տուած,
Աողջութիւն, օրհնութիւն,
Եւ ազգասէր արիւն :

Հայաստան, քո ժաղիկը
Բացուող չէ, փոթորիկը
Մահ կը բերէ, ոչ ժաղիկ,
Երբ նսանաս, փոթորիկ ?

Գրեկաս Բաղրուպանեան.

Dzaghignjer.*

Bárdezsiz mecs gènesztim,
Dzaghignjéré génájim,
Áschárhkhé inesh szirun e,
* Jerp ámárn, gám kárun e.

Snarhágál jém, der Ásztvász,
Inesh var indzi jész dévász,
Áraghsuthium, orhnuthium
Jev ázkászér áriun.

Hájásztán, kha dzághigé
Páczvagh eshe, phatharigé
Máh gé pere, vaesh dzághig,
Jerp heránász, phatharig ?

Budapest, Patrubány Lukács.

Hit, remény és szeretet.

Šötét fellegek borítják az eget, melyeken áthatolni nem tudnak a leáldozó nap bucsúsugarai. A levegő nehéz ; szellő nem lengeti a késő ősznek elsárgult leveleit, melyek lankadtan csüngnek a fák ágain, symbolizálva a természet haldoklását.

A fakószínű látóhatár még borultabbá teszi Irénnek, az egykor ünnepelt, szép örmény leánynak a kedélyét, ki most egyedül, nyomasztó egyhangúságában tölti napjait.

Komor gondolatokba mélyedve ül a besötétült szobában ; kezei ölében pihennek. Halvány beesett arczán az

*) Kertemben ülök, a virágokat nézem : mily szép a világ tavasszal vagy nyáron. — Köszönöm Ur Isten azt, mit nekem adott : egészséget, áldást és nemzetszerető vért. — Örményország, a te virágod nem nyíló ; a fõrgeteg neked halált és nem [nyíló] virágot hoz. Mikor távozol el fõrgeteg ?

életszenvedéseinek nyomai látszanak. Sötét szemei, melyek mély lelkifájdalmat tükröznek vissza, mereven tekintenek az ablakon át az egyhangú szürkességbe. Az ő élete is olyan szomorúan szürke, mint az előtte elterülő mindenség . . .

Könytelen, tompa fájdalom szoritja össze szívét . . .
Lelke előtt megelevenülnek azok a feledhetetlen alakok, a kik szívéhez oly közel álltak s a kiket örökre elveszített.

Egykor, nem is olyan régen, feltárult előtte a boldogság kapúja, de mielőtt a rögös úton odáig érkezett volna, bezárult előtte — örökre . . .

Szívének tiszta, szent érzelmével szeretett és viszont szeretve hitte magát; de az ifjú, hűség-esküje daczára, csalfán elhagyta, hogy egy másik leányt boldogítson.

Ez a csalódás oly mély sebet ejtett lelkén, hogy közel volt a megőrüléshez . . . Az emberekben való hite, bizalma elveszett; meggyűlölte a világot. Csak az adott erőt tovább hordozni az életet, hogy özvegy édesanyjának, a kinek ő volt egyetlen mindene, bánatot ne okozzon.

Nemrégén jó anyját is elveszíté. Most már nincs senkie. Nincs a ki osztogna bánatában s a vigasz szavai-val enyhíteni igyekeznék fájdalmát. Örömtelen, sivár életének nincs már semmi célja . . .

A hová-tovább jobban sötétedő szürkességből egy fekete alak bontakozott ki és Irén felé közeledve, tompa, mély hangon így szólott:

— Ha fájdalmaidtól szabadulni akarsz, jer velem: én elvezetlek oda, hol szenvedéseid megszűnnek örökre.

— Ki vagy te és honnan ismered gyötrelmeimet? — akarta kérdezni a leány, de torka összeszorult és hang nem jött ajkaira.

— Jer, ne késsél — sürgeté a fekete alak, — hogy gyötrelmeidről mielőbb megszabadulva légy!

Irén egy ellenállhatlan hatalomtól üzetve, követte őt.

Teljes sötétség borult a tájra. A leány csak körvonalait láthatta vezetőjének. Némán haladtak; hosszas bolyongás után végre a fekete alak megállott.

— Cézlnál vagyunk! — szól elbocsátva a leány kezét.
— Még csak egy lépést kell tenned és többé nem lesznek kinjaid.

Ekkor hirtelen ragyogó fénysugár világította meg a helyet, hol a leány állott, a ki borzadva látta, hogy egy feneketlen örvény tátong előtte . . . Egyedül volt; vezetője eltűnt mellőle.

— Megállj! — hallatszott a magasból egy intő szózat.

Irén feltekintett s egy csodálatosan fenséges tüneményt látott az égből alászállani.

Gyönyörteljes ámulattal nézte a mindinkább közeledő habkönnyű, hófehér öltönyű alakot, kinek szárnyai gyémántnál ragyogóbban csillogtak; szemeiben égifény tündöklött és feje fölött glória fénylett.

A fenséges alak leszállt a földre s a leány kezét megfogva, szelid s mégis feddő hangon így szólt:

— Látod, hová jutottál! . . . Tudod-e ki volt sötét vezetőd? — a kétség! Belebuktál volna ez örvénybe, ha idejében nem jövök . . . Hosszas szenvedéseiddel, melyeket ez ideig békével viseltél, tetted érdemessé magadat arra, hogy megmentésedre siessek.

— Ki vagy te földöntúli lény? — rebegette Irén, megmentője előtt térdre borulva s szent áhitattal tekintett a csodásan gyönyörű alakra.

— Én a hit vagyok. A ki az én vezetésemre bizza magát, az nem fog elbukni soha! Jer hát és kövess engemet.

A merre haladtak, mindenütt fényt terjesztett ragyogó szárnyaival a hit.

Egyszerre egy zöld pálmaerdő tárult Irén szemei elé.

— Itt pihenőt tartunk — szólt a hit megállva, — hogy megismerhesd egyik testvéremet.

Alig végzé szavait, gyönyörű zöldes fény áradt szét az erdön s Irén elbűvölten nézte a hozzájuk közeledő fényes égi tüneményt.

Smaragd-szinű öltöny lengett, ragyogó szárnyakkal a szép jelenségen, ki a földre szállva, derűt sugárzó szemeivel biztatóan nézett a bámuló leányra s nyájasan így szólott hozzája:

— Örömmel látom, hogy követed a hitet. Most én is melléd állok és kísérem foglak élet-utadon. Ha bennem bízol, többé nem fog hatalmába keríteni a sötét kétség! Én a remény vagyok.

Irén, kinek lelkét jól-eső érzés járta át, most már két vezetővel folytatta útját.

A mint kiértek a szép palmaerdőből, rózsailatos levegő aradt feléjük s nemsokára egy szép rózsaligetbe tértek.

A liget útjait rózsabokrok szegélyezték s bár merre tekintett a leány, illatos, üde, piros rózsák minden színárnyalatban virítottak feléje. S míg mohón szivta magába a mámorító virágillatot s gyönyörködött a rózsabokrokon vigan daloló kis madárkákban, rózsaszínű fény terjedt szét a ligetben s a magasból, csillogó szárnyakkal, egy elbájolóan szép tünemény szállt alá.

Irén szive hevesebben kezdett dobogni, a mint közelebb ért, a rózsaszínű felhőbe burkolt tündérhez hasonló, gyönyörű alak, kinek szemei boldogságtól ragyogtak s édesen mosolygva így szólott hozzája:

— Én is csatlakozom testvéreimhez és kísérod leszek, hogy megédesítsem élted napjait. Ha szivedbe zársz engemet, akkor örömteljes, boldog lesz az életed! Én a szeretet vagyok.

Irénnek egész valóját jótékony melegség járta át és szívét kimondhatlan édes érzés tölté el . . . Szólni nem tudott, annyira elbájolta a fenséges látvány: a három fényes égi tüneménynek csodás ragyogása! . . . E három vezérfénynek oltalma alatt indult hazafelé.

Búcsúzóul a víg madárkák zajosabban kezdtek énekelni s daluk összeolvadt a magasból jövő, fenségesen gyönyörű hangokkal; mintha a mennynek kapúja nyílt volna meg s az angyalok kara zengené:

Hit, remény és szeretet,
Ragyogjon élted egén;
Vezérelje léptedet:
Ez a három égi fény!

— — — — —
Szép őszi idő van; az égen egyetlen felhő sem látható. A nap már magasan jár; sugarai odatűznek az alvó Irén arczára.

Az áhítatos hívőket a nagymisére szólító harangok ünnepélyes kongására fölébred Irén . . . Bámulva néz körül . . . A feje kábult, gondolatai zavarosak . . . Még az

álmom hatása alatt van . . . Lassanként aztán magához tér s a harangok kongása eszébe juttatja, hogy ma vasárnap van.

Tehát mindez csak álom volt! mely nagyszerűen feldolgozva a harangok hangjait, mennyei szép dallammá varázsolta át . . .

Igen, ez álom volt, de az valóság, hogy ő egyedül, elhagyatva áll a világban, biztató tekintet, iránta érező meleg szívek nélkül! . . .

De álma, intő álom volt. A három fényes égi tüenmény felgyújtá lelkében a hit ragyogó világát, felélesztette a remény kialvó fényét, melyeket a kétség sötéte elhomályosított és lángra lobbantá szívében a szeretet tüzét.

A hit az Istenben, lesz ezután az ő védője, az élet-szenvedéseivel szemben, hogy megmentse a kétségbeeséstől! Remélni, bizni fog abban, hogy az örökjóságú Istentől, elvesztett boldogságáért majd kárpótlást nyerend! . . . Szeretni fogja ezután az embereket. Tehetsége szerint segítyt nyújt a nyomorral küzdőknek s részvétellel letörli a szegény szenvedőknek könnyeit!

Ezen elhatározással szívében, sietve készül, hogy el ne késsék a szent miséről.

A templomban buzgón imádkozott s midőn mise végeztével haza tért, egészen újjászületve érezte magát; mintha szíve egy nagy teher alól szabadult volna fel s lelkéről a bánat sötét fellegei eloszlottak.

Tündököljön éltünk egén,
Oltalmazva bennünket,
E három isteni erény:
Hit, remény és szeretet!

Kritsa Réza.

Vérfürdő Ábrahám városában.

— Az örmény kérdés. —

A „Budapesti Hírlap” (199. sz. júl. 22.) ezeket írja:

A brüsszeli kongresszuson elhangzott beszédek némi világosságot vetettek arra a rettenetes helyzetre, melyben a törökországi

örmények a kisázsiai tartományokban sinylődnek. Átélt szenvedéseikről fogalmat azonban csak az nyerhet, a ki vagy lent járt közöttük vagy végigolvasta a legutóbbi üldözésekről szóló jelentéseket. Az öt év előtti vérengzések krónikájában legsötétebb lap az, mely Ábrahám városának, Urfának a történetét örökíti meg. Ezt a borzalmas esetet így írta meg hivatalos jelentésében mint szemtanú az akkori francia konzul:

November 18-án, vasárnap délután 5 órakor egy fiatal mohamedán az örmény székesegyház előtt leszurt egy örmény szárafot (pénzváltót). Elfogtatván, azt vallotta, hogy a gyilkosságot egy török kapitány parancsára követte el. Mialatt a fogházba kísérték, a nagy tolongásban a fogoly megöletett, de általános meglepetésre Melkon és Szárkisz orvosok konstatálták, hogy a halálos sebet török katonák szuronydöfése okozta. Ez a két gyilkosság idézte elő a későbbi vérengzéseket. A mohamedánok hangosan hirdették, hogy a márási törökök példáját fogják követni, kik minden keresztényt kiirtottak városukból. Este felé Urfa több részén puska-lövés hangzott, s az örmények halálos aggodalomban töltötték az éjszakát. Másnap reggel a rendőrség azt a hírt terjesztette el, hogy az éjjel az örmények rálöttek a törökökre, s csak a szultán parancsát kell még várni, hogy a gyaurok kiirtassanak. E híresztelés ellenére az örmények fölnyitották boltjaikat, de csakhamar oly fenyegetően csoportosult a mohamedánság, hogy az örmények tanácsosnak látták bezárni a boltokat és visszavonulni lakásukra. Távollétükben a törökök, katonák közreműködésével, feltörték a boltokat és teljesen kirabolták. Egy magánház ablakából saját szememmel néztem a történeteket.

Haszán basa katonai kormányzó megjelent a fosztozatók közt s így szólt hozzájuk: „Van elég időtök a rablásra; menjeteek először az örmények negyedébe, öljétek le őket s aztán kényelmesen elpusztíthatjátok a házaikat és boltjaikat.“ A midőn látta, hogy nem igen sietnek a tanács megfogadásával, előhivatott egy századost és megparancsolta neki, hogy csapatjával szorítsa a fosztozatókat az örmény negyedbe. Csakugyan a század kivonult és ezzel a kiáltással: „Halál a keresztényekre!“ a tömeget az örmény negyed felé szorította. A törökök vérszemét kapva, megrohanták a házakat, leütötték vagy leszurták a bentlevőket és a butorokat elhurezolták. A távolabb lakó örményeknek volt annyi idejük, hogy eltorlaszolják házaikat és az odavezető utcáknál barrikádokat emeljenek. Ezek föltartoztatták a dühöngő tömeget, mely már eddig háromszáz házat szétrombolt, százhusz örményt megölt és negyvenet megsebesített. Innét a nagy bazárhoz vonultak és ott ezerhétszáz boltot kifosztottak.

Következő nap a városi hatóság amaz ürügy alatt, hogy a zavargást az örmények kezdték, Melkon orvost és rokonait elfogatta. Kihallgatás nélkül kivégezték őket és holttestüket a csöcseléknak átadták, mely barbár módon megcsontozta és a sáncok alján húzódó, gazzal és mocsokkal telt árokba dobta. Ezután behívták a környékbéli arabokat és kurdokat s a városi raktárból fölfegy-

verezve őket, támadást intéztettek velük az örmény negyed ellen. Vad üvöltéssel rohantak a mohamedánok a torlaszok felé, de az örmények vitézen védekeztek s visszaüzték őket. A harc közben újból elpusztult 50 ház és megöletett 20 örmény. Kedden délelőtt 10 óraker katonai kordon vette körül az örmény negyedet és elzárta a külvilággal való közlekedéstől. Másnap befogták a város örmény előkelőségeit és nagy pénzüsszeget követeltek tőlük, egyben pedig rábírn akarták őket, hogy vallomást tegyenek az állítólagos örmény forradalmi bizottság felől. Természetes, hogy ily vallomást nem tehettek, ellenben összes pénzkészletüket kiszolgáltatták a hatóságnak. Mégis valamennyit lezárták börtönbe. A hatóság elhívatta az örmény papokat is s megnyugtatta, hogy további zavargásoknak eleje vétetik, de viszont megkövetelte, hogy az örmények beszolgáltassák fegyvereiket. A papok török hivatalnokok kíséretében elmentek hitsorsosaik lakásaira és bizván a hatóság ígéretében, rábírták őket, hogy fegyvereiket adják ki. A mikor az örmény negyedbe már egy puska sem volt, sőt a hatóság arról is meggyőződött, hogy a templomok kriptáiban sincs védőfegyver elrejtve: megadták a jelt a támadásra. Háromezer hamidie-katona és a városi mohamedánság, mint őrző vadállatok rohantak az örmények negyedébe, az ajtókat beverték, a falakat ledöntötték, a ki eléjük került mind lemészárolták és végül az egész városrészt fölgyújtották. Lehetetlen hű képet adnom a lejátszódott utálatos és borzalmas jelenetekről. Késő estig tartott az öldöklés s csak a mikor már nem láttak és elfáradtak, akkor vonultak vissza ezek a barbárok, zsákmánnyal megrakodva és félmeztelenül hajtva maguk előtt örmény nőket és leányokat, kiket a piacon háromtól-tíz medzsidéért (6—10 forintért) áruba bocsátottak. Mialatt az öldöklés a házakban folyt, körülbelül 1500 nő és gyermek menekült a székesegyházba. Ezt észrevették a törökök és hamarjában nagymennyiségű ágyneműt és szőnyeget hurczoltak a templomba s petroleummal leöntve, meggyújtották. A szerencsétlen nők sikoltozva menekültek a lépcsőkön a karzatokra, de a füst betöltötte az egész templomot s fuldokolva rogytak össze. Többen az asszonyok és leányok közül, kiken az utánuk nyomuló törökök erőszakot akartak elkövetni, a karzatról levetették magukat az alatt hömpölygő tüz-tengerbe. A legfelső lépcsőn torlódott össze a menekülők serege s itt a holttestek egész a tetőig egymásra halmozodtak. Mialatt a templom belsejében pattogott a tűz és halálordítás vegyült az összeomló fakarzatok recsegésébe, azalatt öt török molláh fölmászott a tetőre és hálaadó imát zengett Allahoz.

Másnap a vérszomjas tömeg folytatta munkáját a török negyedben, s leölte azokat, kik az éj folyamán nem tudtak elmenekülni. Az áldozatok számát biztosan nem tudom, de többnek kell lenni ötezernél. A holttesteket a hatóság nem engedte keresztényi módon eltemettetni, hanem a városbeli zsidókat kényszerítette, hogy a város faláról dobálják le és köveket rakjanak föléjük.

Mindazért, a mi történt, felelőssé kell tenni a katonai és polgári hatóságot, mert tudtukkal, sőt közreműködésük mellett folyt le a rémes vérengzés, mely beteggé tett bennünket, kik szemtanúi valánk.

Igy tette meg jelentését a francia konzul, s bizonyára hasonló szellemben nyilatkozott a többi állam képviselője is. Ám a megtorlás elmaradt. Az örményeknek nincs hivatalos pártfogójuk, s ezért fordulnak most az összes civilizált népek jóindulatához. A kongresszus eléri célját: az általános részvét föl fog támadni az örmény nép iránt, s meg fogja akadályozni, hogy a barbár-kor borzalmai megismétlődjenek a huszadik században.

Házmán a szent korona elásásáról.

Lapunk tárczarovatában a szentkorona viszontagságairól írva, — mondja a „Pesti Napló“ — a többi közt megemlékeztünk a nemzeti kincsnek Orsova vidékén való elásásáról. Azok között, kik a koronát elásták, mint tudjuk, ott volt Buda város polgármestere: Házmán, Szemere Bertalan igazságügyminiszter államtitkárja is. A „Budai Lapok“ most közli Házmánnak ama feljegyzését, a melyben elmondja, hogy rejtették el a koronát az említett helyen.

1849. augusztus 12-én érkeztem — úgymond — Orsovára s az ottani vendéglőbe szálltam. Másnap estefelé Fokner ezredes jött hozzám. Elmondta, hogy Török János őrnagytól levelet kapott, melyben azt írja, hogy csapata a fegyvert letenni készül s kérdi, mit tegyen? Én azt feleltem neki, hogy küldjön futárt hozzá azzal a parancscsal, hogy csapatával addig ne kapituláljon, míg a kormány meg nem érkezik. Augusztus 15-én Szemere megérkezett Orsovára s közlé velem, hogy kocsiján egy láda van, telve a szabadságharcz előzményeire és lefolyására vonatkozó fontos okmányokkal s azokat szeretné ideiglenesen biztosságba helyezni. Én mindjárt sejtettem, hogy mi van a ládában. Még az nap este el is vitték a vendéglőtől nem messzire fekvő elhagyatott házba s ott Lóródi Ede, Grimm Vincze és Lewerth vagy Hapuk Pál segítségével elásták. Augusztus

18-án reggel Lóródi beszólt hozzám, kérve, hogy kísérjem el. Elvezetett ahhoz az elhagyatott házhoz s azt mondta, hogy ott ásták el ama fontos okiratokat, a mikről én már egész bizonyossággal tudtam, hogy a korona és koronázási jelvények. Én a szobába lépve, azonnal észrevettem, hogy a föld meg van bolygatva a korona rejtekhelye fölött, s ott az éjjel újabb ásatások történtek. Fölfedezésemet rögtön közöltem Lóródival, a ki osztotta megdöbbenésemet. Visszaterve, Szemerével találkoztunk és figyelmeztettük, hogy a rejtekhelyet nem kellő számítással választották meg, a hova oly drága kincs el vala rejtendő. Szemere elkomolyodott!

— Tudom — úgymond — mire czélozol, elég aggodalmam volt már e ládával. Republikánus létemre úgyse sokra becsülöm, inkább darabokra töröm s a Duna mélyére sülyesztem! (Oh, mily szerencsétlen gondolat! Szerk.).

Én erre így feleltem:

— Most és itt politikai érzelmekről nem lehet szó. E láda tartalma a nemzeté. Mit és miként fog nemzetünk határozni a jövőben, nem tudhatjuk, de bármiként fejleszse sorsunkat az idő, jöhet alkalom, a midőn ezen kincs hidat és zálogot képezhet oly kiegyezésre, melyet a nemzet maga megnyugtatóra felhasználhat, mert Szent-István koronája az ország történetében mindig fontos és nagy szerepet játszott s én annak megsemmisítését szerencsétlenségnek tartanám.

Szemere ragaszkodván szándékához, figyelmeztettem, hogy többen vagyunk itt, a kikről fölteszem, hogy velem együtt annak végrehajtását megakadályoznák s ezért csak azt tanácslom, hogy a korona addig bármi rejtekhelyen biztosságba helyeztessék.

— Ám legyen, — mondá végre Szemere — de most már ezt a ládát azonnal biztosítani kell.

Én Lóródival tüstént helyet kerestem s végre ama rejtekhelyben állapotunk meg, a hol ma a korona-kápolna áll. Augusztus 18-ika és 19-ike közti éjjel a ládát a szoba földes padmolyából kiemeltük és Szemere kocsijába tettük, a hol az a kocsis üléseül szolgált. A kocsival aztán vissza-

hajtottunk a szállodába s ott maradt a korona a kocsi-
szinben másnap délig. A vendéglőben volt szállva számos
menekülővel együtt Egressy Gábor, a nagy színművész és
volt kormánybiztos is négy lovával. Én azt tanácsoltam
neki, hogy adja el lovait, Szemere talán megveszi. Egressy
hajlandó volt rá. Ekkor azt mondtam, hogy előbb kipró-
báljuk. A lovakat befogtuk Szemere kocsijába, ő, Lóródi
és én felültünk, Grimm pedig a városon csatlakozott hoz-
zánk. Az előző nap kiszemelt helyen előbb megástuk a
gödröt s ketten közülünk felváltva őrt állottak a munka
alatt. Azután lebocsátottuk a gödörbe a több mázsás ládát,
letemettük, a földet levertük s falevelekkel és száraz ga-
lyakkal egészen behintettük. Ezután ünnepies kézadással
fogadást tettek, hogy a szent korona rejtkehelyét sem szó-
val, sem írásban el nem árulják, holtuk előtt is csak
egyetlen egy olyan emberrel közlik, a kinek hazafiságában
és jellemében teljesen megbizhatnak. A rejtkehely egy
iszapos vizű patak közelében két fűzfa között volt s az
ásót ebbe a patakba dobtuk.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

Írta: SZONGOTT KRISTÓF.

— Tizenharmadik közlemény. —

6. Kék-ruha. Nemcsak a nők, hanem még a férfiak is viselik a kék színű ruhát. Egyik fogadásból, másik szokásból ölt magára kék-ruhát. *A.* azt fogadja, hogy egy évig minden szombaton, *B.* egy évig minden nap, *C.* egész életén át kék-ruhát visel...

7. Keresztekhez való járás. Mihelyt egy kis időt szakíthat az örmény nő, elveszi olvasóját és leánya, gyermekei vagy a szomszédnők társaságában nappal (délután) a határon elhelyezett keresztek (páduai Szt-Antal-, Szt-Ignácz keresztsje, lourdi kereszt, hétkeresztek hegye), estve pedig benn a városon a nagy-templom, Salamon-

templom udvarán, a temetőben, vagy a kereszt-soron levő keresztnek egyikéhez megy — imádkozni. Nincs az örmény nőnél vallásosabb nő. Kevesebb számmal a férfiak is járnak a keresztetekhez. Nagy héten — ha az idő kedvez — a férfiak minden nap mennek estve fáklyákkal és lámpásokkal a „hétkereszt“-hez imádkozni és énekelni (Szamosújvár).

8. Vasár- és ünnepnap — ha kijöttek a templomból — néha hétköznapi is — ha szabad idővel rendelkeznek — a férfiak összegyűlnek a „boltok alatt“ (bolterundágé: így nevezetik Szamosújvárt és Erzsébetvároson több közvetlenül egymás mellett fekvő boltnak kölábakon nyugvó boltivekkel ellátott fedett közös előcsarnoka), hol csoportokba verődve egyik a politikáról, másik a közügyekről szól; egyik elbeszél érdekes részleteket élményeiből, másik az N-ben tartott vásár részleteit sorolja elő. Oly jól telik az idő a „boltok alatt,“ hogy máskor is szívesen elmegy oda. „Ha valaki keres kedves feleséget, — a boltok alatt vagyok.“

9. Új-évre däláuzi-t és húsvétra kátá-t és pászkát szoktunk csinálni. Minden örmény ház követi e szokást (L. a „Táplálkozás“ czimű cikkelyt. [VIII]).

10. Példányszerű egyetértésben él Szamosújvárt az örmény kath. papság a világi elemmel: a várossal. Így volt ez nálunk kezdet óta. Annak, hogy városunk — alapítása után mindjárt — virágzásnak indult, egyik főoka épen ezen egyetértésben keresendő. Pap működött közre az alapításkor a tervezet készítésénél, és azután is kiváló szolgálatokat tettek az egyháziak a városnak; viszont a város pénztárából huzzák a papok fizetéseiket és az örmény kath. egyháznak a város a kegy-úra. Mindkét elem mindig arra törekedett, hogy közöttünk állandóan fenmaradjon a szükséges egyetértés. A jó egyetértés ápolására szolgál a követésreméltó szép, apáinktól örökölt szokás is, melyről említést akarok tenni. Minden évben karácsonkor a polgármester megy a tiszlikarral és a képvisellel a plébánoshoz, hogy ezt üdvözölje. Viszont a papságot január elsején vezeti a plébános a polgármesterhez, hogy „boldog új-évet“ kívánjon.

11. Nagypénteki szent-sírlátogatás. Nincs közöttünk talán egyetlen egy is (az ágyban fekvő betegek kivételével), ki nagypénteken és nagyszombaton el nem menne az Üdvözítő sírjához, hogy ott térden állva, el ne végezze buzgó imádságát. Volt ugyan reggel 6 órakor a szent-egyházban, midőn a Megváltót síralmas keleti énekek zengedezése közt sírba helyezték; jelen lesz estve 6 órakor is, hogy részt vegyen az Oltáriszentség betétele alkalmával elvégzendő ájtatosságokban; de azért el nem mulasztja, hogy el ne menjen a többi kath. templomokba is (z s á m e z s á m: templomból templomba). A nagytemplomból a Salamon-templomba és innen a Szent-Ferencz-rendi zárda-templomba mennek a hívek — imádkozni. (Szamosújvár).

12. Húsvéti szentelmények. Az örmény aszszony még szombaton estve előveszi a csinos kosarat és beleteszi a kátát, pászkát, a legszebb kalácsot; ezek mellé helyez egy főtt sonkát, darab szalonnát és sót. Némelyek még sült bárányhúst és egy pár piros tojást is tesznek. Reggel a szolgáló elveszi a nem közönséges asztalkendővel betakart szentelőkosarat és a templom felé megy: a czi-teremben (templom-udvar) helyezkednek el — sorban; mindenki kosarát maga elébe állítja. Azalatt már elvégezte a soros pap a templomban a korai misét. Kijön; a kántor füstölőt és szenteltviztartót hoz. Elhaladnak a hosszú sorok mellett és a pap megszenteli a kitakart kosarakat. Minden szolgáló ad a kántornak egy pár krajczárt. Hazamennek. Húsvét reggelén mindenki, még a cselédség is — szenteltet eszik. Szentelttel szokás kínálni a húsvét napjaiban látogató rokonokat, barátokat, ismerőseket is.

13. Úrnapi körmenet. Az örmény — ha csak lehet — nem marad el a körmenetről. De mégis leglátogatottabb a feltámadás-, Világosító-Szt-Gergely- és úrnapi körmenet. Ha a körmenet a piacon történik és nincs szél, rendesen kiveszik a tímár- és kereskedőtársaság zászlóját is; ez utóbbit, melynek 11 rúdja van, tizenegy ember viszi, tizenkettődik egy gyermek, ki elől a bojtot fogja. Úrnapiján három kath. szertartás működik közre az ünnepély fényének emelésében. Az első evangeliumot örményül olvassák; a második oltárnál már magyar éneket

és evangéliumot hallunk. A harmadik oltárnál románul mondja a pap a „Sfânta evangelia“-t. A negyedik evangélium is örmény. Ennél az oltárnál nem a szokásos szavakkal („Orhnuthium Ászdudzo áménágároghin: Benedictio Dei omnipotentis...”) adja a celebrans pap az áldást, hanem kellemes keleti dallammal e kérést intézi a Mindenhatóhoz: „I zsándámáhe, i szove, i hêro, jêv i bádérázme ázádeá êz mjêz Der.“ (Döghaláltól, éhségtől, tűzvészttől és háborútól ments meg Úram minket). Három ízben különböző (mély, közép és magas) hangon éneklí el e könyörgést az Úr szolgája; a nép is háromszor ugyanabból a hangból e kérést... Máskor nincs szokásban (hanem csak rendkívüli esetben) áldásadáskor ezt a könyörgést elénekelni (Szamosújvár)...

XX. Czikkely.

Az örmény jog. ¹⁾

1. Fejzet. *Örökös főurak. Hübéri rendszer.*

Örményországnak válságokban annyira bővelkedő politikai története szoros kapcsolatban áll az örmény nemzet állami és jogi szervezetével. Már a legrégebb időkben, a Háik-uralkodóház alatt nagy számát találjuk a nemzet kebelében az örökös főuraknak (náchárár), a kik csaknem teljes függetlenséget élveztek birtokaikon. Tartoztak ugyan a királynak némi adót fizetni s háború idején hozzá csatlakozni, de ez a kötelezettség nélkülözötte a legerösb szentesítést; megtagadása nem vonta maga után a hübéri birtoknak elvesztését ²⁾. Az Ardacidák alatt megszilárdult némileg a főurak viszonya a királysághoz; a legelőbbkelöek megnyerték azt a kitüntető jogot, hogy a királyi trón körül ülhessenek s hasonló viszonyokkal találkozunk a kilenczedik században, a Pákráditák alatt is, midön Örményország újra visszanyerte bizonyos fokát a függetlenségnek.

Szóval az örmény nemzetben már az ösi idöktöl fogva meg voltak a hübéri rendszer csirái; nem csoda tehát, hogy a midön összeköttetésbe lépett a keresztes

¹⁾ Prof. Dr. I. Kohler, Das Recht der Armenier (Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, 7-ter Band, Stuttgart, 1887.)

²⁾ Chorenei, II, 7. 84.

hadjáratok során a nyugati népekkel, különösen a francziák hűbéri intézményei nagy befolyással voltak az örmény nemzetnek arra a részére, mely a Taurus bércein át Czilicziába nyomulva, ott új királyságot alapított, a Rupeniták s később a Hethumidák királyságát. Összegyűlt itt a keleti és nyugati hűbéri jog; az örmény „náchárár“-ok bárökká lettek s meg is kísérelték a franczia hűbéri jog életbeléptetését. Megtalálták közel szomszédságukban, Antiochiában a franczia assis-ok jogkönyvét; Szêmpád, Héthum király testvére lefordítá azt örmény nyelvre a tizenharmadik század közepe táján s életbe is léptette. Neki köszönhető, hogy ez a híres jogkönyv napjainkig fenmaradt.

2. *Fejezet. Az örmények a külföldön saját jogszabályaik alatt élő örmény községeket alakítanak.*

Am ez az idegen hűbéri jog nem hatolt be a nemzetélet mélyébe, nem is állott, az örményekre nehezedett súlyos csapások közepette nem is állhatott fenn hosszú ideig. A seldsukok és mongolok pusztító betörései kívándorlásra kényszerítették az örménység tetemes részét; szerteszóródtak az európai népek között s az örmények a világkereskedelem tényezői, bankárok és kereskedők lettek abban az idegen kulturai életben, melybe a sors őket sodorta. Önálló, saját jogszabályaik alatt élő községeket legelőször Lengyelországban alakítottak s e községek közül igen befolyásos volt különösen a lemergi, a mely város területére őket állítólag már 1280-ban Domilovics Leo, a város alapítója telepítette le. Annyi kétségtelen, hogy már Nagy-Kázmér király alatt nem csekély szerepet játszottak Lengyelországban az örmények. Nagy kiterjedésű birtokaik valának; Kázmér király megengedte, hogy püspökük, Gergely, Lembergben székeljen, s azt a jogot, hogy saját nemzeti törvényeik szerint s bíróságaik alatt élhessenek, a későbbeni uralkodók is több ízben megerősítették. Ezenfelül II. László 1402-ben s IV. Kázmér 1462-ben biztosítá számukra a kereskedelem teljes szabadságát Lengyelország minden részében.

A nemzeti jogszabályok szerint élő lemergi örmény község, s a német jog alatt álló városi község közt

gyakori surlódások fejlődtek ki, melyeknek a forrását különösen az örmények törvénykezési önállósága képezte. Kezdetben az örmény bíró örmény „öregek“-kel (esküdtekkel) együtt gyakorolta a jogszolgáltatást. Azoban már 1460-ban elrendeli IV. Kázmér, hogy a városi bíró lásson törvényt az örmények fölött is, de csak az örmény seniorokkal együttesen.

A surlódásoknak így sem lön vége; a városi község, további megszorítását sürgette az örmények törvénykezési autonómiájának s I. Zsigmond el rendelte is 1510-ben, hogy az ingatlanokra nézve, továbbá erőszakosságok, súlyos testi sértés, gyilkosság és lopás eseteiben az örmények fölött is a városi bíró német jog szerint hozzon ítéletet; minden más peres ügy pedig a városi bíró által hat örmény senior közreműködésével akként intéztessék el, a hogy „ez a hat örmény esküdt az örmény jog és szokások szerint igazságosnak találandja“ („Sicut isti ipsi seniores sex Armeni iuxta jus et consuetudines Armenicas cognoverint.“¹⁾)

3. *Fejezet. A lembergi örmények latin jogkönyve.*

Néhány évvel később 1518-ban elrendeli Zsigmond király, hogy az örmények nemzeti jogszabályaitak ruthen vagy latin nyelven összeírván („ut Armeni jus suum lingua Ruthenica seu latina conscriptum“), eléje terjeszszék. Ez a rendelet hozta létre „a lembergi örmények latin jogkönyv“-ét, mely a következő évben királyi szentesítést nyert, több módosítással ugyan, de a melyek hozzá levén toldva az egyes czikkelyekhez, egyáltalán nem gátolják a jogszabályoknak eredeti tisztaságukban való felismerhetését.

A jogkönyv tiz számozatlan rendelkezésre s 124 számozott fejezetre oszlik. A jogkönyvet használatba vették a többi lengyelországi örmény községek is. 1601-ben lefordították lengyel nyelvre s erről a fordításról számos másolat készült, a melyek manapság is el vannak terjedve Galicziában és Orosz-Lengyelországban. Az eredeti latin szövegnek egyik kézirati példányát megőrizte a lembergi

¹⁾ Bischoff, Urkunden zur Geschichte der Armenier in Lemberg (Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, 1857. (Nr. 28).

városi levéltár. Bischoff sajtó alá rendezte ezt az összehasonlító jogtudományra nézve rendkívül becses okmányt,¹⁾ a mely feltárja előttünk, hogy az örmény jog útján miként emelkedett érvényre Nyugaton egy darab Keletnek régi világából, a melynek csak százados küzdelmek után emelkedhetett föléje a nyugati jogélet.

A későbbi lengyel királyok is több rendeletben foglaloznak az örmények jogszolgáltatási viszonyaival. IV. László 1634-ben újra megerősítette az örmény esküdteknek birói jogkörét s III. János 1686-i rendeletében világos ismételést találjuk annak is, hogy az örmény birák saját örmény joguk és cikkelyeik szerint („secundum jura et articulos suos Armenicales“) hozzanak ítéletet. Megerősíti a leMBERGI örmény községet ebben a kiváltságában még III. Ágostnak 1736-iki leirata is, mígnem a dolgok új rendjével megszűnt az örményeknek ez a különállása is s a leMBERGI jogkönyv hatályát vesztette.

Nem volt ez a jogkönyv a tizenhatodik századnak szülöttje. Nem alkották ezt a legyelországi örmények. Épen az teszi a jogkönyvet oly rendkívül érdekessé, hogy ősi hazájukból hozták magukkal, hogy az 1184-iki örmény jogkönyvből van merítve, hogy az ó-örmény jogélet gyümölcse; az ősi örmény kulturának egyik maradandó értékű emléke.

4. Fejezet. Az örmények jogélete az ősrégi időkben.

Kétségtelen, hogy az ősrégi időkben az örmények jogélete is az árja családközösségre volt fektetve családi tulajdonközösséggel, a család együttes kezességével, családi vérbosszúval, nőrablással és nővásárlással. Eusebius tanúságtételéből²⁾ tudjuk, hogy náluk is uralkodott az indogermán vérbosszú-rendszer; s Justinian császár két rendeletéből kitetszik,³⁾ hogy az örmények akkoron vásárolták a feleségeiket, hogy a nők nem kaptak hozományt és — legalább az öröklött családi javak tekinteté-

1) Das alte Recht der Armenier, Wien, 1862.

2) Praepar. Evangel. VI. 10 §. 12.

3) Az Edictum III. 535-ből és a Novelt XXI 536-ból.

ben, — ki voltak zárva az örökösödés jogából is. A nők iránt előzékeny byzanci uralkodó megütközéssel emlékezik meg erről s el is rendeli, hogy az ily jogszokások, melyek mintegy megvetett, érték nélküli teremtményekké alacsonyítják le a nőket, nem maradhatnak érvényben az ő kormányzása alatt; hogy az asszonyok s leányok a férfiakkal egyenlően örökösödjenek s a nők ne menjenek férjhez hozomány nélkül.

5. Fejezet. A fiúk és leányok egyenlő örökösödése.

Nem is maradtak eredmény nélkül rendelkezései; az örmény jogban, a mely jelentékeny haladást mutat erre nézve az ind joggal szemben, érvényre is emelkedett a fiúk és leányok egyenlő örökösödése. S egyébként is nagy átalakuláson mentek ez időtájban keresztül az örmények jogviszonyai. A keresztény vallással együtt elterjedt köztük lassankét a mózesi s a keresztény jog; s különösen a mózesi mélyebb gyökereket vert náluk, mint bármely más nemzetnél, s nemcsak új jogképződéseknek lőn kiindulási pontjává, hanem valóságos alapkövét képezte az újabb jogélet épületének.

*6. Fejezet. Az árja családi szervezet. A szerződési jog.
A mózesi tilalom. Az eskü.*

Az átvett jogrendszer befolyása alatt feloszlásnak indult az árja családi szervezet, felbomlott a családi tulajdon, helyére lépett a szerződési jog, a vérbosszúra, az önszegélyre kiterjedt a mózesi tilalom, az ordaliák bizonyítási rendszere elenyészett s csak az eskü maradt érvényben. Szóval az örmény nemzet kaukazi bárdolatlan-ságából fejlett jogi állapotokhoz jutott, midőn az új vallással egyetemben magáévá tette a benne foglalt jogrendszert is.

S aligha tévedünk, midőn azt állítjuk, hogy csakis ezáltal váltak az örmények képesekké eljátszani a többi nemzetek sorában a reájok várakozó nem csekély jelentőségű szerepet. Valószínű, hogy máskülönben tovább élték volna a kaukazi bércek közt gyermekkorukat, csakúgy.

mint a georgiaiak. Az érintettük jogi átalakulás a felnőtt nemzetek sorába emelte őket; kereskedelmi s pénzületi tevékenységükkel a fejlődésnek magas fokára emelték Kelet közlekedési viszonyait s több irányban befolyással voltak a keleti népek szűk látkörének kiszélesítésére. Mindez kiváló fontosságot kölesönöz a Kelet kulturai tényezői közt azon jogi átalakulásnak, mely az örményeknél széttépte az ősi hagyományok kötelékeit, hatalmas ösztöneül szolgált az egyén önfejlesztésének, megóvta a nemzetet a megsemmisítő családi viszonyoktól s megszilárdította a tulajdont és hitelt.

7. *Fejezet. Szokásjog. Az örmény jognak írott gyűjteménye.*

A jogélet átalakulása szokásjogilag ment végbe s az örmény jognak írott gyűjteménybe foglalása csakis a tizenkettedik században történt először meg. 1184-ben két gyűjtemény keletkezett; az első Ciliciában: lámproni Nersesz, tarsusi püspök volt a szerzője s munkája tulajdonképpen csak a byzanci jog összefoglalására szorítkozott. Sokkal nagyobb volt a jelentősége a másik gyűjteménynek, melyet Kos Mechithár szerkesztett Nagy-Örményországban, a Kura folyónál, az ottani fejedelem számára. Ez a gyűjtemény korszakot alkot az örmények jogtörténetében; törvénykönyve lett idővel az egész örménységnek, elkísérte őket viszontagságteljes vándorlásaikban, kereskedői útakon s utat tört magának a szomszéd nemzetekhez is.

A ciliciai királyságban Héthum király testvére s a későbbi III. Leo király nagybátyja s az antiochiai assiseoknak híres fordítója, Sempád léptette életbe Kos jogkönyvét 1265-ben, lefordítván azt a ciliciai népies nyelvre. A tatár khánok is lefordították tatár nyelvre, sőt Katalin czárné rendelete folytán orosz fordítás is készült a krimiai örmények számára.¹⁾

Életbe léptették ezt a jogkönyvet Georgiában is. A tizenhetedik században Vakhtang herceg fordította le s egyéb jogtételekkel együtt nagy gyűjteménybe foglalta ösz-

¹⁾ Foupanof, Grusinskaya Chrestomatia, I. Előszó, 12-ik l.

sze, melyet a királyi trónra lépésekor közzé is tett.¹⁾ Vakhtang jogkönyve a georgiai szokásjogból általa kiszemelt tételeken kívül a következő elemekből áll: 1. mózesi jog (52 cikk); 2. görög jog (318 cikk); 3. örmény jog (431 cikk); 4. a kátholikosz törvényei (23 cikk); 5. György törvényei (1318—1346, 46 cikk); és 6. Agbuga törvényei (a 14-ik és 15-ik századból, 178 cikk.)

A harmadik helyen említett örmény jog nem egyéb, mint Kos jogkönyve, mely ezen az úton lett még szélesebb körökben is ismeretessé; az orosz kormány ugyanis a múlt (XIX) század elején közzé tette Vakhtang egész gyűjteményének orosz fordítását s a georgiai gyűjtemény pár évvel ezelőtt újabb orosz átültetésben is megjelent egy kaukazi folyóirat hasábjain.²⁾

Kos jogkönyve maga szintén hat részből áll, melyeknek tartalma a következő:

1. egyházi jog 125 cikkben,
2. világi jog 130 cikkben,
3. mózesi jog 67 cikkben,
4. római jog 152 cikkben,
5. jogszabályok 85 cikkben,
6. görög jog 19 cikkben.

Ezen alkatrészek közül a negyedik nem egyéb, mint a syr-római jogkönyv örmény fordítása, a melynek tételei csak igen kis mértékben hatoltak be az örmények jogéletébe. Ellenben a többi közkincsévé lett az egész nemzetnek s hű kísérelésévé fiainak az ősi hazából való elköltözés után is. A lemergi jogkönyv, az örménység ősi kultur-életének ezt a palladiumát tartotta fenn számunkra,³⁾ egy nagy kulturnemzet jogát, melynek a végzet nem adta ugyan részül a nyugalmas állami fejlődést, de a mely, mint fejlesztő elem, áthatotta Kelet népeinek életét s a forgalom minden ágának renkívüli

¹⁾ Bosset, Nouveau Journal asiatique, 1829, III. 177 l. — Haxthausen, Transkaukasien, II, 195 és 278 l.

²⁾ Dareste, Journal des Savants, 1887, 169 l.

³⁾ A régi örmény királyok rendeleteiből csak egyet, János bagratida királynak a vasárnap megünneplésére vonatkozó törvényét foglalja magában a lemergi jogkönyv.

fejlesztésével ledöntötte a népek közti korlátok egy részét s közelebb hozta a nemzeteket egymáshoz.

8. *Fejezet. Mechithár Kos gyűjteménye.*

Az ősrégi örmény jognak, úgy a mint azt Kos Mechithár gyűjteménybe foglalta s a lebergi jogkönyv számkra fentartá, — im ezek legjellemzőbb tételei:

a) Személyi jog. A rabszolgaságra nézve az örmény jog is — épen úgy, mint a mózesi, különbséget tesz hitsorsosok és hitellenek között. Az utóbbiak teljes rabszolgák s tetszés szerint eladhatók; az előbbiek csak félrabszolgák s szabaddá lesznek, mihamint leszolgálták a vételárt, sőt lemondás által sem vesztik el a szabadságukhoz való jogukat. A pogány rabszolga, ha felveszi a keresztséget, a kereszténynek előnyeiben részesül. A ki megöli rabszolgáját, vérdíjat fizet a bíróságnál, de csak ha a tett következtében azonnal meghal a rabszolga. Egyéb-ként nem fizetendő vérdíj, mert a rabszolga tulajdona a gazdájának; csakis töredelemnek van helye. A rabszolga, ha kiütötte a gazdája egyik szemét, szabaddá lesz, ha hitsorsos; ha nem, fele áron eladandó.

A teljeskorúság a huszadik évvel veszi kezdetét. A férfiak addig gyámság alatt vannak; a nők örökös gyámság alatt állanak, és pedig a hozzátartozók — apa, fivérek — gyámsága alatt férjhezmenésig, azontúl a férjnek gyámsága alatt. A férj gyermek nélküli elhalálása esetére gyámokul rendelheti a hozzátartozóit. A kiskorúak javai bérbe adandók; a nő férjének beleegyezésével jogérvényesen idegeníthet el. A gyöngé elméjük és tehetetlenek hozzátartozóiknak gyámsága alatt állanak.

A házasságkötésnek a hozzátartozók jelenlétében kell megtörténnie. Megelőzi az egybekelést a hozományra vonatkozó megegyezés. A hozomány az aszonyak tulajdona marad a férj kezelése alatt. A mézes hetekben az örmény jog is, mint a mózesi feloldja a férjet a háborúba menésnek kötelezettsége alól.

Különös nyomatékkl van kiemelve a gyermekeknek engedelmisségi tartozása szülők irányában. Az apa, ha

szükségbe jut, eladhatja leányát, vagy legalább zálogul adhatja a kiváltás feltétele alatt.

b) Dologi jog. A hadi zsákmány annak tulajdona marad, a ki hatalmába ejtette. A talált tárgy visszaadandó tulajdonosának a költségek megtérítése fejében. A talált kincsnek tizedrésze a fejedelmi kincstárt illeti, ha a telek, melyben találták már akkor a találó családjának tulajdonában volt, midőn a kincsnek el kellett ásatnia. Ha ellenben az tűnnék ki, hogy a kincs valamely régiebb uralkodó idejéből való, úgy az a kincstáré, s csak egy tizedét kapja a telektulajdonos, egy tizedét pedig a találó.

Ingatlanok eladása a bíró előtt, bírői pecsét alatt történik. Ha a vételárból még semmi sincs lefizetve, kártalanítás nélkül visszaléphet a vevő, különösen ha kimutatja, hogy nem képes a vételárt megfizetni. Ha ellenben egy résznek a kifizetése már megtörtént, úgy a visszalépés esetére a vevő elveszti, a mit fizetett, az eladó pedig a kapott összegnek kétszeresét tartozik megtéríteni. A ki leendő termést vásárol meg, csakis tiz nap alatt léphet vissza. A tartozásért csakis az adós és örököse szavatol, a hozzátartozók nem.

A kereskedő, ha vevőjét az árúczikkre nézve megcsalta, nemcsak visszatérítésére kötelezhető, hanem büntetés alá is esik. A kézműves, ha a rábizott anyagot elsikkasztotta, annak kétszereseig, sőt bizonyos esetekben négyszereseig is szavatol. A kereskedő, ha vevőit hamis mértékkel megrövidíti, a négyszeresig szavatol s becstelenné válik. A kétszeresig terjed szavatossága a letéteményesnek, ki a letéteményt elidegeníti, valamint a csalárd zálogos hitelezőnek is. A letéteményes és megbízott menekül a szavatosság alól, ha esküvel erősíti meg ártatlan voltát, valamint ha letevő vagy megbízó hibás voltának esete forog fenn, nevezetesen ha utóbbiak a baleset megtörténtekekor jelen voltak. A zálogos hitelező szintén igazolhatja magát esküvel. Szavatol a pásztor is a vigyázatlansága, vagy ügyetlensége által okozott veszteségért, valamint a kézműves, ha munka közben a rábizott anyagot elveszti, de nem abban az esetben, ha ellensége tüzet vetvén, az anyag ezáltal megveszendőbe. A kézműves, ki az anyagot igen sokáig tartja

vissza, szavatol a moly vagy az egerek okozta kárért is. Ha a zálogos hitelező szükséges kiadást tett a zálogtárgyra, az neki megtérítendő.

A követelések harmincz év alatt évülnek el; a megintés félbeszakítja az elévülést. Ha a zálogtárgyat a kitűzött batáridő alatt nem váltják ki, háromszor megintendő az adós; ennek megtörténte után a zálogtárgy két tanú jelenlétében eladható s az árból a követelést meghaladó felesleg visszaadandó az adósnak. Ha a követelés fejében zálog adatott s a követelés elévült, úgy a zálogtárgy a hitelező tulajdonába megy át. A hitelező özvegyektől ruhát vagy más szükséges tárgyat nem vehet zálogba; szegényeknek illetén zálogtárgyai „egy éjjelen át“ sem maradhatnak a házában. Tiltva van a kézimalom felső vagy alsó követ zálogba venni, mert ez a kö „a szegényeknek a kenyere“. A hitelezőnek nem szabad az adós házába behatolni s erővel zálogot venni; a földbirtokost azonban a behatoló idegen marhára vonatkozólag megilleti a zálogjog.

Adásvevési szerződésnél a tárgy fogyatkozási okul szolgálhatnak a visszaadásra, de nem az árcsökkenésre. Csalárd eladóval szemben a visszaadás korlátlanul meg van engedve, egyébként azonban az üzlet tárgyai szerint változó határidőhöz van kötve. Lovak és ökrök például hét nap alatt, méhek husz nap, az eladott agyagedények, melyek boros hordókúl szolgálnak, egy év alatt adhatók vissza. Sajátszerű az a rendelkezés, hogy ha az ily agyagedényből annak hibás volta miatt bor megy veszendőbe, ezt a kárt a két fél egyenlő részben viseli. Az eladásoknak nyíltan s tanúk előtt kell történniök.

Kisebb közlemények.

Örmény kongresszus. Brüsszelből jelentik: A pán-örmény kongresszus tegnap (júl. 18.) nyílt meg Houssean de Lachaise szenátor elnöklésével. A kongresszuson jelen volt a többek között Le Jeune államminiszter és több belga és francia szenátor. Az elnök megnyitó beszédében rámutatott arra, hogy minden pártból és minden országból kiváló emberek jöttek el a kongresszusra és kétezernél több csatlakozó nyilatkozat érkezett. Reméli, hogy a kongresszus arra fogja indítani a kormányokat, hogy fölkarolják az

elnyomott örmények ügyét. John Brice a kongresszus elnökéhez intézett levelében ugyanezt a reményt fejezte ki. A kongresszus azután alelnökévé választotta Henningst (Dánia), Wasselvicke (Németalföld) és Pressensé-t (Franciaország). Azután Quillard, a „Pro Armenia” című folyóirat szerkesztője előadást tartott az örmények ellen elkövetett bűntettekről. Van egy hatásos eszköz mondotta egyebek között — a melylyel határt lehetne szabni az örmények elnyomásának. A hatalmasságok hozzájárulásával olyan kormányzót kellene kinevezni, a ki valamely semleges európai államnak alattvalója, továbbá nem-török helyi miliciát kellene szervezni. Ezt csak a szultán valósíthatja meg, de Európának akarnia kell. Nem kell a háborútól jobban félni, mint a krétai események idején. A kongresszus azután megalakította az egyes csoportokat és végül elhatározta, hogy bizottságot küld ki, a melynek az lesz a feladata, hogy gyakorlatilag megvalósítható javaslatokat terjesszen a kongresszus elé. Ebbe a bizottságba minden nemzet öt-öt delegátust küld ki. — Újabb brüsszeli távirat jelenti: Az elnök ma a bizottság nevében ideiglenes nemzetközi bizottság alakítását javasolta, mely a civilizált országokban már fönnálló bizottságokkal közösen fog működni és nemzetközi egyetértést lesz hivatva létrehozni. Az indítványt elfogadták. A kongresszus azután elfogadott egy határozatot, mely elveti Törökország területi integritásának minden csorbitását. Az állandó nemzetközi bizottságot megbízzák, hogy a népképviselletekben, a sajtóban és a közvéleményben propagandát csináljon a berlini szerződés 61. cikkének teljes végrehajtása érdekében. Továbbá elfogadtak egy határozatot, melyben fölkérik az európai sajtót az örményországi hírek legszélesebb körű terjesztésére. Végül Brüsszelt jelölték ki az állandó bizottság székhelyéül és a legközelebbi összejövetel helyéül. („Budapesti Hírlap” 196. sz. 1902. júl. 10.).

Szamosújvár 1845-ben a következő magistratus kormányzata alatt állott. Főbíró: Novák Márton (országgyűlési követ); Tanácsbeliek: Bogdánffy Gábor, Gajzágó Ferencz, Czett Adeodát, Ábrahám Márton, Gajzágó János, Sárosy Ferencz (megválasztott, de székét halála miatt el nem foglalt országgyűlési képviselő), Simay Tódor, legidősb Gajzágó Dávid, Placsintár Grácián, Korbuly Adeodát (később országgyűlési képviselő) Bogdánffy Gábor; főjegyző: Jakabb Adeodát (országgyűlési követ, később képviselő); aljegyző: Demjén Imre (a tanács egyetlen nem-örmény tagja); városi pénztárnok: Bárány Adeodát.

Irodalom és művészet.

Kitüntetett festő. Az örmény Phánosz Therlemezeán, a párizsi „Zsulián” Akadémia pályázatán, melyre az akadémia legjelesebb növendékei pályáztak, az első díjat (300 frank) nyerte.

Dr. Váhrám H. Thorkomeán költőt és író, ki a párizsi egyetemen szerezte meg kitünő orvosi diplomáját s ki Párizsban töltött több évi sikeres orvosi praxis után, az örmény mészárlás évében (1896) Szamosújvárt akart letelepedni, ha a kolozsvári tudomány-egyetem kitünő diplomáját nosztrifikálta volna, — a párizsi „Société Française de Histoire de la Médecine“ czímet viselő egyesület tagjai közé választotta. A tudós Thorkomeán, ki nemcsak az örmény lapoknak állandó munkatársa, hanem még más külföldi szaklapokban is dolgozik, — mondott párizsi egyesület egyik legközelebbi ülésében „Az örmény orvosokról és orvosi művekről“ fog felolvasást tartani.

A „Párizsi élő nyelvek iskolája“-nak növendékei közül az idén tizenegyen (11) tanulták az örmény nyelvet. Az első évfolyam növendékei közül tanult örményül: Prud'hon, Oustry, Manuel és de Berard; a második évfolyam tanulói közül: I. Baumgart, Le Gal és Henry Simon; végre azok közül, kik a harmadik évfolyamra voltak iratkozva, ezek: Paul Chevalet, Cuvilier, Fleury, Lelorrain és E. Mignot. A derék Mejer tanár az idén Jézniq és Jéghise örmény klasszikusokat adta elő. A jövő évben az örmény óirodalmi nyelvről (kérápar lézu) is fog előadásokat tartani. Dr. Mejer rövid idő múlva befejezi az „Örmény nyelv összehasonlító nyelvtaná“-t, mely örmény és franczia nyelven fog kinyomulni.

Érdekes örmény kéziratokat fedeztek fel Damaskusban az Ommián-ok régi épületében, mondja a párizsi „Le Temoignage“ czímű lap, mely ezt a hírt a „Die Christliche Welt“-ből vette át.

Közgazdasági élet.

A „gyémánt.“ A Drouot-féle ismert párizsi árverési csarnokban érdekes jelenet játszódott le a napokban. Értékes drágaköveket kótyavetyéltek, köztük egy remek gyémántot.

— Egyike a legszebb köveknek, a melyek ismeretesek, 25,000 frank! — hangzott a kikiáltó szava.

— 26.000! — kiáltott valaki a háttérből.

— 28.000!

— 30.000!

— 35.000!

— 40.000!

— 40.000! — szól most a kikiáltó. — Ki ad többet? Tovább, uraim, a remek gyémánt jóval többet ér.

— 42.000! — kiáltott valaki.

Ekkor egy egész Párizsban ismert drágakő-szakértő törli magát előre, egy örmény milliomos, — és így szól:

- Bocsánat, megtekinthetném azt a gyémántot?
- Hogyne! — mondja a „hites“ szakértő.
- 42.000! — szól újra a kikiáltó — Először, másodsor...
- A gyémánt hamis! veti közbe nyugodtan az örmény.
- Kínos hallgatás. A hites szakértő haragtól égve támad az örményre:

— Mit beszél az úr? Mit mondott?

— Azt mondtam, hogy a gyémánt hamis.

— Ön megbolondult! Hisz én magam vizsgáltam meg a gyémántot.

— Mégis hamis. Itt van egy millióra szóló utalvány. Megtarthatja, ha a gyémánt valódi. Egyébként mindjárt bebizonyítom önnek, hogy a kő hamis.

Szólt és zsebéből egy kis reszelőt huzott elő, a melylyel a „gyémántot“ egy pillantás alatt kettényissentette. Üveg volt.

[„Magyarország“].

Az angol vasútak építését és üzemét illetően azoknak mintaszerűsége az egész világon első helyen áll. A vasútak terén Anglia még nagyobb, mint a tengeren, (pedig ezt is ő dominálja), s az angol vasútakon évről-évre olesőbbá lesz az utazás. A kocsik berendezése — igaz — nem túlságosan pazar, de kényelem dolgában páratlan. Még a harmadik osztály is el van látva duzzadó párnákkal, magas háttámaszokkal, s a háromrendbeli kocsis-osztály kiállítása közt alig van lényeges különbség. A pompás indóházakban művészi építkezés, művészi színvonalon álló díszítések, szobrok, rajzok láthatók mindenfelé. Az óriási forgalmat szemlélve, azt hinné az ember, hogy soha sem lehet nyugta a szárnyaskerekék eme zakatolásának, pedig szombaton éjjel egyszerre, mintegy varázsütésre megpihen az egész csoda organizmus: a vasárnapi munkaszünet Angliában itt is tiszteletben tartatik. (Csak a kivételes gyéritett menetrend van megengedve!).

Mi ujság az örmény világban?

A bécsi örmény érsek halála. Aidyn Arsenius salaminai ez. érseket, a bécsi mechitháristák főapátját, ki júl. 21-én reggel hunyt el, júl. 26-án temették el. A mechitháristák 1810. óta vannak Bécsben; főapátjuk mindig czimzetes érsek. A boldogult Aidyn az ötödik volt ezeknek sorozatában, utódja az 1886-ban fiatalon elhunyt szamosújvári születésű Esztegár Vártán érseknek. Született 1825-ben Konstantinápolyban, püspökké szenteltetett 1887-ben húsvét napján Ázarián örmény kath. patriarkha által. Ő Szentsége trónállójává és római gróffá nevezte ki, Ő Felsege pedig a Ferencz József-rend nagy keresztjét adományozta neki. Júl. 26-án délelőtt

Marschall Gottfried felszentelt püspök mondott érette az apátsági templomban latin szertartású ünnepélyes gyászmisét, délután volt a temetés örmény szertartás szerint. A mechitharista kongregatiohoz százával érkeztek a részvét-táviratok. Részvétüket fejezték ki a pápa, a király, Gruscha kardinalis, Körber miniszterelnök, a konstantinápolyi örmény kath. patriarkha, a magyar püspöki kar, Lueger polgármester stb. — A bécsi örmény érsek-főapát elhunytával megüresedett főpásztori méltóság elnyerésére, — habár a mechitharista kongregációnak több igen tudós külföldi tagja is van, — ezúttal, úgy látszik, sok kilátással a szerzet magyarhoni (szamosújvári) tagjai bírnak. A szerzetnek, a velencei Szent-Lázár szigetről Triesztből, illetőleg 1810-ben Bécsbe lett áthelyeztetése óta, élén állott főpásztorok (Babikján, Ázarián, Bozádsián, Esztegár és Áidynián) közül, csakis az aránylag fiatal korban elhalt Esztegár érsek volt magyarhoni származású; a többi négy külföldi eredetű volt. Állítólag Esztegár érsek tervezte is a szerzetnek az erdélyi részekbe (Kolozsvárra vagy talán Szamosújvárra?) áthelyezését; a mely kérdés a jelenlegi érsek-változás alkalmával némileg ismét az aktualitás jellegével bír. Megjegyzendő, hogy Velenczében is volt egy magyar-örmény érsek, a XIX. század elején: a gyergyó-szentmiklósi születésű Ákonez-Kövérv István.

Örmény estély Berlinben. Az „Európai örmény tanulók egyesülete” jún. 6-án a berlini „Oberlichtsaal der Philharmonie” termében fényes estélyt rendezett. Az örményeken kívül több tanár, képviselő és író is volt jelen. A meghívó egyik oldalán az örmény nemtő, a másikon pedig kaukázusi és törökországi örmény férfi és női alakok láthatók. A műsor első pontja örmény dal volt („Mér hájrenikh thésuár ánder”); azután Hárnák tanár az örmény egyházzól tartott igen érdekes felolvasást. Utána dr. Lensius szólt az örmény dolgokról és a keleti oktatásról. A látogatott estélyt az örmény életből merített élő-képek bemutatásával és kaukázusi örmény dalok eléneklésével fejezték be...

A perzsa sáh és Szent-Lázár-szigete. A sáh Velenczéből ki akart menni az örmény mechitharista atyák gyönyörű Szent-Lázár-szigetére is, hogy ott megnézze a szépművészeti muzeumot; de mivel igen rossz volt az idő, nem mehetett el a szép szigetre. Azonban tudomást vett a szerzet érsek-apatja a sáh ezen szándékáról; azért a kongregatio kiválóbb tagjai társaságában meglátogatta a perzsa uralkodót, mikor is néhány szépművészeti sajtó-terméket adott át ajándékképpen az uralkodónak.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Id. Br. Bornemissza Károly 12 éven át volt — mondja a „Magyar Polgár” — Szolnok-Dobokavármegyének érdemes főispánja. Működésének, buzgalmának és sok irányú tevékenységének emlékét számos, maradandó, közhasznú alkotás őrzi a megyében. Szeretettel és igaz jó indulattal gondoskodott mindig vármegyéje javáról és annak kulturális fejlesztésére minden erejét és befolyását fáradhatlanul felhasználta. A tisztelet és szeretet, mely a vármegye közönségét br. Bornemissza Károly volt főispánhoz fűzte, nyilatkozott meg azon határozatban, melyet főispáni székéről nyugalomba vonulásakor a vármegye közgyűlése még május havában hozott, méltatván a távozó főispán számos és el nem muló érdemét. Ugyanakkor mondták ki azt is, hogy id. br. Bornemissza Károly arczképét a vármegye székházának dísztermében helyezik el. — A napokban tartott közgyűlésen olvasták fel a volt főispán erre vonatkozó levelét, mely köszönetet mond a vármegye közönségének a megtisztelő határozatért és egyúttal tudatja, hogy miután semmi költséget nem akar a vármegye közönségének az említett határozatból kifolyólag okozni, megküldte arczképét és családi czimerét kérve, hogy az a sorrend szerint br. Bánffy Dezső, mint főispáni elődje arczképe mellett levő helyre helyeztessék el. A közgyűlés örömmel vette tudomásul id. báró Bornemissza Károly levelét s a megküldött arczkép a díszteremben való elhelyezéséről intézkedett . . .

Márki Sándor jubileuma. Dr. Márki Sándor a kolozsvári tudomány-egyetemnek, minden körben méltán becsült tanára, tudós világunk egy szympatikus tagja, az „Armenia” fölötte érdekes tollú munkatársa, kinek a hazai történet és földrajzi tudomány rendkívül sokat köszönhet, aug. 9-én ünnepelte tanárságának 25 éves fordulóját. Ugyanis 1877. aug. 9-én foglalt az ambíciózus fiatal ember az aradi reáliskolában először tanári állást és ettől kezdve a budapesti VII. kerületi főgymnasiumban és a kolozsvári egyetem katedráján a magyar közoktatásügyet és történettudományt a legodaadóbb lelkesedéssel és szerénységgel szolgálja. Az évforduló alkalmából a középiskolai tanárok részére rendezett budapesti történelmi tanfolyamon, mint a tanfolyam tudós vezetőjét az egybegyűltek nevében a résztvevők dojenje, Mérey Ágost szabadkai főgymnásiumi tanár üdvözölte megleghangú beszédben a tudóst, ki nagy meghatottsággal köszönte meg a váratlan meglepetést . . .

Özv. Lukács Béláné meghalt. Alig két éve, hogy ama végzetes téli napon egy borzasztó tragédia özvegygé lett Lukács Bélának Magyarország volt kereskedelmi miniszterének nejét. Halálra sebzett szívének fájdalmát az özvegy nem sokáig bírta. Egy ma (aug. 16.) érkezett tátrafüredi sürgönyünk — mondja a „Magyar Nemzet” — jelenti, hogy özvegy Lukács Béláné ma ott meghalt. Mely megdöbbenéssel és a kegyetlen sors által sújtott család iránt való meleg részvétellel vesszük a hírt, a mely egy kiváló képzettségű, előkelő és finom modorú úrhölgy nagy szenvedéseinek végét is jelenti. Mindazok, a kik ismerték a Lukács-család bensőségteljes és szeretettől megaranyozott életét, osztozkodni fognak a gyászban és a részvét őszinte könyeit fogják ejteni a szomorú végzet fölött, mely annyi boldogságnak és szeretetnek vetett véget. Az elhunyt úri nő Gajzágó-leány volt, az egykori számvevőszék elnökének a leánya s gyermekei mellett kiterjedt előkelő család gyászolja elhunytát.

— Itt járt Mártonfy Márton kultuszminiszteri osztálytanácsos két fővárosi kiváló tanárral: egyik Györgyi Kálmán, a magyar iparművészeti társaság titkára, ki egyszersmint a budapesti felső ipar-rajziskolának jeles tanára és a másik Grünvöld István, ki szintén a főváros ipar-rajziskolájában tanárkodik. Midőn szíves köszönetet mondunk kir. tanácsos, iparoktatási főigazgató úrnak, ki más téreken is, de különösen az iparoktatás fejlesztése körül elévülhetlen érdemeket szerzett, — ki szép, de terhes állásával járó kötelességeit oly lelkiismeretes pontosan teljesíti, hogy gyakran még éjjelét sem fordíthatja nyugalomra, — ki az évnek csakis 65 napját töltheti otthon családjá köreiben, míg a többi 300 nap többnyire az úton köszönti azt a hasznos munkásságot és ernyedetlen tevékenységet tanúsító derék, alig pótolható tanfőúr, — azért, hogy tisztelt őseinek szülőföldjére: városunkba hozta ezt a két kitűnő szakembert, egyúttal a tudós tanár uraknak is köszönetet mondunk azért a meleg érdeklődésért, mit városunk iránt tanúsítottak. Különösen nagy figyelemmel nézték a plebániái templomunkban nagy gonddal őrzött „örmény varrottas“-akat, az örmény kodexeket, az örmény püspöki ornatust stb. Györgyi tanár megígérte, hogy nemsokára újra városunkba jő, hogy lefotografálván varrottasaink legszebb és eddig még ismeretlen példányait, azokat közreadhassa az iparművészeti lapokban...

— Lapunk egyik olvasója — közlés végett — a következő sorokat küldötte be hozzánk: „A napokban újra bejártam a város összes utcáit... és azt tapasztaltam, hogy az idén még több gíz-gaz, burján és gyom nőtt fel a piacon és az utcákon, mint a múlt évben; pedig a főpiacz jó árban ki van adva vállalatba és az utcák tisztántartásáról az egyes háztulajdonosok tartoznak gondoskodni. De mikor a vállalkozót nem ellenőrzi senki és a kötelességüket elhanyagoló házigazdákat pedig nem figyelmezteti senki — nő a burján akadálytalanul. Az én udvaromban és házam előtt egy szál burján sincs, mert minden héten legalább egyszer — separtetek; separtetem az egész udvart és a házam előtt levő egész területet a folyókáig. Ellenben a vállalkozó a piacon csak ott seper, hol gaz van, a többi helyen aztán ezrével meg ezrével üti fel fejét a burján. Némely háztulajdonos még ennyit sem tesz, azért a kaszára várakozó burjánból szemsértő rendetlen tömbök képződnek, mely tömbök a gaz, pizok állandó tanyáivá válnak. Ezen tanyák egyikén, a Lukácsi Anna házának közelében levő tömbön még libákat is láttam legelni. Szeretem a virágot a kertben, gyönyörrel nézem a zöld fűvet a sétatéren, a mezőn; de ki nem állhatom a pizkot, gíz-gazt, mit pedig egy kis fáradsággal, vagy jóakarató figyelmeztetéssel (és ha ez sem használ — büntetéssel) el lehetne tüntetni. Azért tisztelettel kérem a tisztí kar azon tagját (az alkaptány-e vagy a városgazda-e az a személy?), ki a főtér és az utcák tisztántartásának felügyeletével van megbízva, hogy szerezzen érvényt rögtön városi szabályrendeletünk azon pontjának, mely a közterek és utcák tisztántartásáról gondoskodik. Azokat a tereket pedig (sikátorok, felső-közép-utcának az a része, mely a sikátortól a piaczig terjed, különösen a boltcsarnokok előtt elhuzodó tért) separtesse ki a hivatalos közeg... , hogy így ne legyen okunk szégyenkezni azon tiszteletreméltó idegenek előtt, kik haladó városunkat méltónak találják arra, hogy a messze távolból is ide eljöjjenek, mert itt is van elég látnivaló. Siessünk a takarítással, nehogy addig egy útleiró vagy geographus látogasson meg, mert könnyen kitörülheti művéből ezt a mondatot: Szamosújvár